

Amalia Prochownikowa

Z PROBLEMATYKI URBANIZACJI WSI PODKRAKOWSKIEJ
/wsi powiatu krakowskiego/

W ciągu kilku ostatnich lat pojawiło się w naszej literaturze szeregi opracowań z zakresu urbanizacji wsi, z różnych dyscyplin naukowych, zwłaszcza z socjologii i geografii¹. Przedmiotem tych opracowań są przeobrażenia, zachodzące na wsi w wielu dziedzinach, a więc w strukturze zawodowej mieszkańców, w strukturze przestrzennej i społecznej, wiodące do stopniowego zacierania się różnic między miastem a wsią, w wyniku podejmowania pracy pozarolnej, lokalizacji nowych nierolniczych miejsc pracy na wsi, przebudowy infrastruktury technicznej, przejmowania miejskich wzorców w stylu i sposobie życia itp.

Problem urbanizacji wsi nie jest nowym problemem badawczym w geografii. Wystarczy tu wspomnieć choćby wcześniejsze prace M. Dobrowolskiej, T. Jarowieckiej, J. Rajmana i innych². Nowa jest tylko nazwa przeniesiona przez socjologów z literatury zagranicznej, nowe określenie procesów, zachodzących zarówno w Polsce, jak i na całym świecie, w zapleczu wielkich miast i mniejszych lokalnych ośrodków, najczęściej pod wpływem ich uprzemysłowienia lub lokalizacji innych nowych funkcji.

Wybranych zagadnieniom urbanizacji wsi poświęcone były ćwiczenia terenowe przeprowadzone ze studentami III roku geografii Studium dla Pracujących w początkach 1969 roku³. Badaniami w czasie ćwiczeń objęto pięć wsi /Gaj, Liszki, Modlnicę, Mydlniki i Podłęże/ w strefie podmiejskiej Krakowa. Poniżej opracowanie jest wynikiem zarówno przeprowadzonych ćwiczeń, jak i innych badań autorki w trzech dalszych wsiach, a mianowicie Balicach, Libertowie i Zielonkach⁴. Przemiany urbanizacyjne badanych wsi przedstawiono na tle zmian demograficznych i osadniczych wsi całego powiatu krakowskiego. W opracowaniu nawiązano do prac M. Dobrowolskiej i J. Sulimskiego⁵.

Podstawową bazę źródłową stanowiły zarówno oficjalne materiały statystyczne zebrane w Inspektoracie Statystyki, w Pracowni Urbanistycznej, Pracowni Planów Regionalnych, Biurze Geodezji i Urzędach Rolnych PRN w Krakowie oraz w Gromadzkich Radach Narodowych, w szkołach, jak i materiały zebrane drogą wywiadów, w oparciu o specjalnie przygotowane kwestionariusze.

Za podstawowe kryteria, charakteryzujące postęp w urbanizacji wsi przyjmują autorzy najczęściej /np. M. Dobrowolska, S. Golachowski, J. Rajman i in./: zagęszczenie sieci osadniczej, wzrost zaludnienia, wzrost ludności nierolniczej w ogólnej liczbie mieszkańców, zwiększenie się liczby czynnych zawodowo w nierolniczych działkach gospodarki, lokalizację nowych nierolniczych miejsc pracy, czasem w wyniku przeniesienia ich z miast na wieś, rozwój nowego typu budownictwa mieszkaniowego oraz rozwój komunikacji i innych urządzeń sieciowych typu miejskiego.

Jako dodatkowe kryteria uwzględnia się: kształcenie dzieci w zawodach nierolniczych, rozwój nowych nierolniczych powiązań miasta z wsią i wsi z miastem, zmiany w strukturze agrarnej i zanik fizjonomicznych cech wsi.

Stopień zaawansowania w procesie umiastowienia wyraża się natężeniem wielu wskaźników, w zależności zresztą od fazy, w jaką wieś wkroczyła. Poniżej spróbuję rozpatrzyć niektóre z nich w odniesieniu do badanych wsi, w celu stwierdzenia ich zaawansowania w postępie urbanizacji. Rozważaniami obejmuję głównie lata 1960-1968, w granicach administracyjnych z 1968 roku.

Wiejska sieć osadnicza powiatu. Jej stan i zróżnicowanie w 1968 roku

(Rozwój i zróżnicowanie wsi podkrakowskiej /wsi powiatu krakowskiego/ było zdeterminowane w ciągu swej długiej historii nie tylko naturalnymi warunkami środowiska, ale i istnieniem i rozwojem prężnego ośrodka centralnego, jakim był i jest Kraków.) Stąd też rozpatrywanie procesów przemian we wsiach leżących w zapleczu łącznie bywa z analizą przeobrażeń, zachodzących w tym mieście. Bowiem zakres i tempo rozwoju Krakowa, jak podkreślają to liczni autorzy /K. Bromek, M. Dobrowolska, D. Dobrowolska, J.. Sulimski i inni⁶/, wyznaczał rozmiary i kierunki przemian w zapleczu. W poniższym opracowaniu pomijam jednak omówienie rozwoju ekonomicznego Krakowa, ponieważ zagadnienie to zostało już gruntownie opracowane, zwłaszcza za przez K. Bromka i B. Kortusa.

Wpływ Krakowa wiąże się z jego centralnym usytuowaniem w stosunku do zaplecza i wyraża się między innymi w gęstości sieci osadniczej, gęstości zaludnienia wsi i jej przemianach demograficzno-osadniczych.

(Wiejska sieć osadnicza powiatu składała się w 1968 roku z 205 wsi. Średnia gęstość sieci osadniczej /wskaźnik ilości wsi na 100 km²/ wynosiła około 25,3, przy średniej wojewódzkiej 13,3.) Był to, obok powiatu proszowickiego, najwyższy wskaźnik zagęszczenia sieci osadniczej w województwie. Zagęszczenie wsi na terenie powiatu wiąże się z bardzo wczesnym rozwojem osadnictwa tego terenu w ogóle i z rozwojem Krakowa jako prężnego ośrodka miejskiego, będącego siedzibą władz centralnych, organizatora życia gospodarczego w zapleczu.

Obok jednego z najwyższych wskaźników gęstości sieci osadniczej w woj. krakowskim, wsie powiatu posiadają najwyższą średnią gęstość ludności wiejskiej, wynoszącą około 200 osób na km², przy średniej dla województwa 109,5. Zbliżony, ale mniejszy wskaźnik gęstości zaludnienia cechuje u przemysłowione powiaty woj. krakowskiego, a więc chrzanowski i oświęcimski /166,6, 170,3 osób na km²/.

Zachodzi teraz pytanie, czy zagęszczenie wsi oraz ludności wiejskiej w zapleczu miasta może być wskaźnikiem urbanizacji wsi? Wydaje mi się, że jest to wskaźnik miarodajny. Zagęszczenie wsi i ludności wokół prężnego ośrodka miejskiego wskazuje na liczne i dawna istniejące bezpośrednio powiązania ludności wsi z miastem, wyrażające się w świadczeniu usług na rzecz miasta i czerpaniu korzyści z zajęć nierolniczych /zarobkowanie przy różnych pracach w mieście, nie wymagających kwalifikacji, przejmowanie usług handlowych przez bezpośrednie zaopatrywanie mieszkańców miast w produkty rolnicze, w okresie po ostatniej wojnie podejmowanie pracy na różnych stanowiskach w mieście, bez stałego opuszczania wsi, poprzez dojazdy do pracy/.

Pośrednim dowodem postępów urbanizacji wyrażającym się w zagęszczeniu ludności jest choćby porównanie gęstości ludności wiejskiej powiatu krakowskiego z wspomnianym zagęszczeniem ludności miejskiej w powiatach chrzanowskim i oświęcimskim, zwłaszcza z chrzanowskim, gdzie od dawna znaczna część ludności utrzymywała się z zajęć nierolniczych, a więc nie

Gęstość wiejskiej sieci osadniczej i gęstość zaludnienia wsi wg powiatów w województwie krakowskim w 1968 roku

Tabela nr 1

Nazwa powiatu	Powierzchnia wsi w km ²	Liczba wsi w powiecie	Wskaźnik ilości wsi na 100 km ²	Liczba ludności wiejskiej w tys. osób	Gęstość zaludnienia na km ²
Bochnia	826,74	136	16,4	88,2	106,8
Brzesko	809,27	111	13,7	90,3	112,0
Chrzanów	504,71	64	12,6	84,1	166,6
Dąbrowa Tarn.	615,74	101	16,4	58,7	95,3
Kraków	808,79	205	25,3	158,4	195,8
Limanowa	914,14	87	9,2	84,8	92,8
Miechów	861,62	179	20,7	71,8	81,0
Myślenice	695,67	84	12,0	77,0	110,6
Nowy Sącz	1 425,37	200	14,0	131,8	92,6
Nowy Targ	1 604,94	102	6,3	118,7	73,9
Olkusz	985,63	144	14,6	97,0	98,4
Oświęcim	330,29	41	12,4	56,2	170,3
Proszowice	417,89	119	28,5	42,7	102,1
Sucha Besk.	649,76	35	5,4	58,6	90,3
Tarnów	866,09	104	12,0	104,7	120,9
Wadowice	631,25	81	12,8	94,3	149,4
Żywiec	1 068,05	67	6,3	117,1	109,6
Ogółem województwo	14 015,95	1 860	13,3	1 534,4	109,5

Roswój ludności i gęstość zaludnienia wsi podkrakowskich w latach 1950-1968

Tabela nr 2

Nazwa wsi	Liczba ludności			Wskaźnik wzrostu 1950=100		Gęstość zaludnienia na km ²		
	1950	1960	1968	1950=100		1950	1960	1968
				1960	1968			
Balice	903	1 046	1 150	116	127	94	110	119
Gaj	824	905	1 022	110	124	163	184	204
Libertów	620	1 013	918	163	148	1 466	244	216
Liscki	1 313	1 417	1 496	108	114	230	250	261
Modlnica	634	718	861	113	135	127	145	173
Mydlniki	1 180	1 128	1 298	104	110	322	337	323
Podłęże	1 274	1 497	1 575	117	124	265	313	323
Zielonki	1 458	1 675	1 974	115	135	237	273	319

związanych bezpośrednio z wsią. Ponadto stwierdzenie to jest zgodne z opinią socjologów, że tak wysoki wskaźnik gęstości zaludnienia jest charakterystyczny dla postępu procesów urbanizacyjnych na wsi⁷.

Gęstość zaludnienia na wsi podkrakowskiej zwiększała się bardzo szybko od roku 1950. Wskaźnik dla tego roku wynosił około 162 osoby na km², dla roku 1960 - 181 osób na km², a w 1968 roku prawie 200 osób na km². Z ogólnej liczby wsi w 1950 roku zaledwie 43, czyli 20,97% przekroczyło gęstość 200 osób na km², w 1960 roku prawie 29% /28, 78%/, w 1968 roku już ponad 70 wsi, czyli około 35% /34, 15%/.

Wzrost gęstości zaludnienia wsi był bezpośrednim wynikiem wzrostu liczby ludności mieszkającej na wsi. W 1950 roku liczba ludności wsi powiatu wynosiła 131 392 osoby, w 1960 roku 146 363 osoby /wskaźnik wzrostu 111/, w 1968 roku 162 466 /wskaźnik wzrostu w porównaniu z rokiem 1960 - 111, w porównaniu z rokiem 1950 - 121%/.

Wzrost liczby ludności w poszczególnych wsiach, aczkolwiek nierównomierny spowodował spadek odsetka wsi najmniejszych w powiecie, a wzrost odsetka wsi największych, liczących ponad 1000 osób. Ilustruje to poniższe

Zróżnicowanie wielkościowe wsi pow. krakowskiego wg liczby ludności w latach 1950-1968

Wyszczególnienie	Rok	Liczba wsi	% wsi	liczba ludności we wsiach liczących:	% ludności
do 200 osób	1950	16	7,81	2 790	2,13
	1968	10	4,88	1 578	0,97
200-500 osób	1950	79	38,54	32 760	24,93
	1968	69	33,66	24 476	15,06
500-1000 osób	1950	76	37,07	51 051	38,85
	1968	73	35,62	47 906	29,49
powyżej 1000 osób	1950	34	16,58	44 791	34,09
	1968	53	25,84	88 506	54,48
ogółem	1950	205	100,00	131 392	100,00
	1968	205	100,00	162 466	100,00

zestawienie. W 1950 roku w powiecie było zaledwie 16% wsi liczących powyżej 1000 osób, w 1968 już przeszło 25% wsi /53 na 205 wsi/.

Współcześnie do największych pod względem liczby ludności należą: Bieżanów /w 1968 roku część nie przyłączona do Krakowa liczyła 4150 osób/ łączący się przestrzennie z Wielkim Krakowem i Zabierzów /3 524 osoby w 1968/ największa, uprzemysłowiona osada, leżąca na drodze Kraków - Krzeszowice. Każda z nich zwiększyła od 1950 roku liczbę mieszkańców o około 1 000 osób.

W ogóle największe wsie i zwiększające liczbę ludności, to wsie leżące u wrót Wielkiego Krakowa, np.: Swoszowice, Opatkowice, Węgrzce, Zielonki, Olszanica i wzdłuż głównych tras komunikacyjnych wiodących do Krakowa a więc przy drodze Kraków-Bochnią /Bieżanów, Czarnochowice, Podłęże, Staniatki/, przy trasie Kraków-Krzeszowice-Trzebinia /Zabierzów, Mydlniki, Rząska/, przy trasie Kraków-Skawina /Sidzina, Korabniki/.

Bardzo szybko rozwijały się wsie między Krakowem a Skawiną i wokół Skawiny, w związku z rozwojem Skawiny jako miasta i zwiększającego się ośrodka zatrudnienia) /Skawina w 1950 roku liczyła 4 748 osób, a w 1968 roku osiągnęła liczbę 15 234 osób.

Od dawna dużymi wsiami były i są wsie wokół Wieliczki /lokalnego ośrodka pracy a jednocześnie miasta satelity Krakowa, które liczyło w 1950 roku 10 072 osoby, w 1968 roku 13 214 osób/ a więc Czarnochowice, Erzyshkowice, Leduica, Pawlikowice, Siercza, ponadto wsie z gromady Świątniki i niektóre wsie w paśmie Krakowsko-Tenczyńskim, jak Rybna, Kaszów, Nowa Wieś Szlachecka, Liszki.

(Stosunkowo niewielkimi były i są wsie leżące na północ i pół-wschód od Krakowa, czyli na południowym skłonie Wyżyny Małopolskiej, na obszarze będącym do niedawna wielkim bezdrożem. Wyjątkami są tu tylko Węgrzce i Michałowice, leżące przy trasie krakowsko-warszawskiej. Jedyne niektóre z tych wsi w zapleczu Nowej Huty powiększyły liczbę ludności o 20-40% /Luczanowice, Dojazdów, Kościelniki, Wyciąże/.

W ośmiu przebadanych wsiach nastąpił również znaczny wzrost ludności w porównaniu z rokiem 1950. Wskaźnik wzrostu wynosił od 114 w Liszkach do 148 w Libertowie. Wzrostowi ludności towarzyszył wzrost gęstości zaludnienia. W 1950 roku gęstość zaludnienia w badanych wsiach była bardzo zróżnicowana i wahała się od najniższej w Balicach tj. 94 osób na km² do 232 osób na km² w Mydlnikach. W Mydlnikach przekraczała ona znacznie gęstość zaludnienia niektórych peryferyjnych stref miasta Krakowa, gdzie wahała się wg Bromka od 157-267 mieszk./km². W trzech innych wsiach tj. Liszkach, Podłężu i Zielonkach, przekroczyła wartość graniczną tj. 200 osób na km². W 1968 roku dwie dalsze wsie tj. Gaj, Libertów również przekroczyły gęstość 200 osób na km², a Podłęże i Zielonki 300 osób na km². Świadczy to o narastaniu procesu koncentracji ludności, charakterystycznym dla ośrodków miejskich.

Przyczyny powiększania się liczby ludności i gęstości zaludnienia w wsiach w zapleczu Krakowa wiążą się z łatwym dojazdem do Krakowa, Nowej Huty czy Skawiny, jako rozwijających się ośrodków zatrudnienia, przy pomocy komunikacji podmiejskiej, autobusów, kolei czy wozów zakładowych - rozwojem miejscowych ośrodków pracy /Zabierzów, Mydlniki, Świątniki itp./; przeniesieniem pewnych funkcji z Krakowa do niektórych wsi, np. lotniska do Balic, rozbudową niektórych stacji kolejowych dla potrzeb Nowej Huty, np. Podłęża itd.

Rozpatrzmy teraz czy i o ile zwiększającej się liczbie ludności towarzyszy jej urbanizacja, czy powiat krakowski należy do silnie czy słabo umiastowionych powiatów.

Rozwój zurbanizowania zawodowego wsi

Urbanizacja powiatu mierzona odsetkiem ludności miejskiej była w 1968 roku niska i wynosiła zaledwie 15,2%, dzięki czemu powiat zajmował dalekie jedenaste miejsce w skali województwa. Był to wskaźnik znacznie niższy od średniej województwa, która wynosiła 29,8%.

Zupełnie inny obraz przedstawiał wskaźnik dotyczący odsetka ludności nierolniczej, który wynosił 68%, a więc trzecie miejsce w skali województwa po powiecie chrzanowskim /około 85%/ i oświęcimskim /około 83%/ , przy średniej wojewódzkiej 58%.

Zurbanizowanie zawodowe mieszkańców wsi podkrakowskiej było w 1968 roku, podobnie jak i wcześniej, zróżnicowane przestrzennie i wahało się od 10% w nielicznych wsiach, leżących z dala od ważniejszych dróg i połączeń, do 90-kilku % we wspomnianych uprzednio wsiach w zapleczu Krakowa /Bieżanów, Zabierzów, Mydlniki, Podłęże i szereg innych/.

Struktura zatrudnienia ludności wsi podkrakowskiej w latach 1960-1968

Tabela nr 3

Nazwa miejscowości	Rok	Ogółem oszynnych zawodowo		w tym: w rolnictwie		poza rolnictwo	
		Liczba	%	liczba	%	liczba	%
Balice	1960	716	100,00	274	38,27	442	61,73
	1968	677	100,00	362	53,47	315	46,53
Gań	1960	424	100,00	241	56,83	183	43,17
	1968	612	100,00	291	47,54	321	52,46
Libertów	1960	4 600	100,00	260	5,62	200	4,34
	1968	569	100,00	264	46,29	305	53,61
Modlnica	1960	374	100,00	250	66,84	124	33,16
	1968	517	100,00	246	47,58	271	52,41
Mydlniki	1960	792	100,00	167	21,09	625	78,92
	1968	613	100,00	127	20,72	486	79,28
Łąski	1960	735	100,00	500	68,03	235	31,97
	1968	1 066	100,00	540	50,66	526	49,33
Podłęż	1960	801	100,00	346	43,20	455	56,80
	1968	901	100,00	316	35,08	585	64,92
Zielonki	1960	831	100,00	597	71,84	234	28,16
	1968	1 303	100,00	839	64,38	464	35,62

W porównaniu z rokiem 1950 zurbanizowanie zawodowe ludności w powiecie szybko wzrastało. W 1950 roku odsetek ludności nierolniczej na wsi wynosił średnio 40%; w 1960 roku 55%, a w 1968 roku wg danych szacunkowych 68%.

Odsetek ludności nierolniczej, czyli "ludności zurbanizowanej zawodowo" jest według wielu badaczy tych procesów, między innymi Dobrowolskiej, Turskiego, Golachowskiego⁴ jednym z najważniejszych wskaźników urbanizacji. M. Dobrowolska w swej klasyfikacji wsi małopolskiej z 1959, osady wiejskie, w których ludność rolnicza wynosiła zaledwie 20-30%, zaliczała do osad robotniczych⁴.

Wzrastającej liczbie ludności nierolniczej towarzyszył wzrost ludności czynnej zawodowo w zajęciach nierolniczych. Spośród czynnych zawodowo mieszkańców wsi powiatu w 1960 roku średnio 65% było czynnych w rolnictwie, a 35% w zajęciach pozarolnych.

Przestrzennie obraz zatrudnienia w zawodach nierolniczych kształtował się podobnie, jak obraz utrzymujących się z zajęć rolniczych i pozarolniczych. W badanych wsiach odsetek zatrudnionych w zawodach nierolniczych wynosił w tym czasie od 28% w Zielonkach i 32% w Liszkach do 79% w Mydlnikach i 82% w Podkłęzu.

Głównym ośrodkiem zatrudnienia dla mieszkańców wsi powiatu krakowskiego był Wielki Kraków, z wyjątkiem niektórych wsi wokół Skawiny i Wieliczki. Ogółem z czynnych w zawodach pozarolnych tylko 25% znajdowało zatrudnienie na miejscu, a 75% poza miejscem zamieszkania. Spośród wyjeżdżających do pracy 67% dojeżdżało do Krakowa. Podobnie było również w badanych wsiach. Z wyjątkiem Balic i Zielonek ponad 60% czynnych w zawodach nierolniczych wyjeżdżało do pracy poza miejsce zamieszkania, w tym ponad 70% do Krakowa. Jedynie w Libertowie sytuacja układała się nieco inaczej. Z Libertowa jedynie 56% wyjeżdżało do Krakowa, reszta znajdowała zatrudnienie bądź w Skawinie bądź w przetwórni owocowo-warzywniej miejscowej spółdzielni produkcyjnej, zlokalizowanej poza granicami Libertowa. Niski odsetek wyjeżdżających w tym czasie z Zielonek i Mydlnik tłumaczy się znacznym zatrudnieniem mieszkańców w tych wsiach w miejscowych ośrodkach, głównie w wapienniku w Mydlnikach i cegielni w Zielonkach.

Do 1968 roku systematycznie spadało zatrudnienie w rolnictwie w badanych wsiach, a wzrastało zatrudnienie w zajęciach pozarolnych. Wprawdzie w Balicach i Podkłęzu sytuacja wyglądała nieco inaczej, ale tłumaczy to zawyżeniem /przejęciowym/ liczby czynnych pozarolnictwem w 1960 roku, w związku z budową nowego portu lotniczego i rozbudową stacji.

Na osiem badanych wsi w pięciu tj. Gaju, Libertowie, Modlnicy, Mydlnikach i Podkłęzu zatrudnienie poza rolnictwem było wysokie i przekraczało 50% ogółem czynnych zawodowo. Najniższe było w Zielonkach /35,62%/ i Balicach /46,53%/. W Balicach wiązało się to z zatrudnieniem pewnej liczby osób w rolnictwie uspołecznionym w Instytucie Zootechniki, w Zielonkach, wsi tzw. "badylarzy" z dużym zatrudnieniem w pracochłonnym warzywnictwie.

Interesująco przedstawiało się również zatrudnienie poza rolnictwem w badanych wsiach wg ośrodków pracy. Zatrudnienie pozarolnicze w miejscu zamieszkania w 1868 roku było niewielkie i wahało się od około 5% w Gaju i Libertowie do ponad 20% w Mydlnikach i Zielonkach, wsiach posiadających własne przemysłowe zakłady pracy.

W porównaniu z rokiem 1960 nastąpił silny spadek zatrudnienia w miejscu zamieszkania w stosunku do wyjeżdżających do pracy. Duży zwłaszcza spadek wystąpił w Balicach /z 70%-27%/, a także w Zielonkach /z 61-2%/. Było to następstwem z jednej strony silnego rozwoju komunikacji podmiejskiej w latach sześćdziesiątych, z drugiej strony wiązało się z uzyskaniem atrakcyjniejszej pracy w Krakowie, jako stale rozwijającym się ośrodkiem.

Wzrost możliwości zatrudnienia w Krakowie wpłynął w zasadniczy sposób również na zwiększenie wyjazdów do pracy. Liczba wyjeżdżających w stosunku do ogółu zatrudnionych poza rolnictwem silnie wzrosła w porównaniu do roku 1960 i osiągnęła w badanych wsiach ponad 70%, a w trzech z

Struktura zatrudnienia ludności wsi podkrakowskich w zawodach nierolniczych wg ośrodków pracy w latach 1960-1968

T a b e l a nr 4

Nazwa wsi	Rok	Ogółem zatrudnieni w zawodach nierolniczych		z tego		w tym do Krakowa		wyjeżdżający do Krakowa w stosunku do ogółu czynnych w %		
		liczba	%	zatrudnieni w miejscu zamieszkania	wyjeżdżających do pracy		liczba	%	w %	
					liczba	%				
Balice	1960	442	100,00	311	70,36	131	29,63	105	23,75	80,15
	1968	315	100,00	87	27,61	228	72,39	206	65,39	90,75
Cmaj	1960	183	100,00	10	5,46	1	33,3	126	68,85	72,83
	1968	323	100,00	15	4,64	308	95,36	278	86,06	90,25
Lisiski	1960	235	100,00	101	42,97	134	57,03	125	53,19	93,28
	1968	526	100,00	92	17,49	434	82,51	305	57,98	70,28
Libertów	1960	200	100,00	13	6,50	187	93,50	106	53,00	56,68
	1968	305	100,00	18	5,91	287	94,03	153	82,95	88,15
Modlnica	1960	124	100,00	49	39,52	75	60,48	75	60,48	100,00
	1968	271	100,00	18	10,33	243	89,67	207	76,38	85,15
Mydlniki	1960	625	100,00	231	39,96	394	63,04	372	59,52	94,42
	1968	486	100,00	130	26,75	356	73,25	352	72,43	98,88
Podłęże	1960	654	100,00	61	9,33	593	90,67	566	86,50	95,45
	1968	585	100,00	112	19,15	473	80,85	410	70,07	86,68
Zielonki	1960	234	100,00	143	61,11	91	38,89	68	29,06	74,72
	1968	464	100,00	100	21,55	364	78,45	316	68,10	86,81

nich /Modlnicy, Gaju i Libertowie/ około 90%. Większość wyjeżdżających była zatrudniona w Krakowie. Udział wyjeżdżających do Krakowa w stosunku do ogółu czynnych poza rolnictwem wynosił od 58% do 86%; w stosunku do wyjeżdżających do pracy od 86% w Podłężu i Zielonkach do 98% w Mydlnikach.

Ciekawym problemem wydaje się również prześledzenie zatrudnienia pozarolnego wg działów gospodarki narodowej. Okazuje się, że większość z pracujących poza rolnictwem podejmowało pracę w przemyśle. Na ogólną liczbę czynnych poza rolnictwem w badanych wsiach 3 257 osób, 1 681 osób tj. prawie 52% znalazło zatrudnienie w przemyśle. Szczególnie duży odsetek pracujących w przemyśle pochodził z Mydlnik, bo aż 80,66%, oraz z Libertowa 64,26%, z Zielonek prawie 50%. Uderzającym przy tym był fakt, że np. z Mydlnik na 392 osoby zatrudnionych w przemyśle aż 302, czyli 77% pracowało w zakładach krakowskich. Podobnie z Zielonek, gdzie na 229 osób zatrudnionych w przemyśle, 164 tj. 73,79% pracowało w Krakowie. Zjawisko to można wytłumaczyć stosunkowo ciężkimi warunkami pracy i niezbyt wysokimi zarobkami w miejscowym wapienniku i cegielni.

Duży odsetek zatrudnionych w przemyśle z Libertowa tłumaczą bliską odległością krakowskich zakładów przemysłowych, a zwłaszcza Zakładów Siodowych w Borku Fałęckim i innych w dzielnicy Podgórze, z drugiej strony częściowym zatrudnieniem w przetwórnicy owocowo-warzywnej, należącej do libertowskich spółdzielców, oraz częściowo w ośrodku skawiańskim. Bliska odległość od Krakowa /około 3 km/ i świetne połączenia komunikacyjne /ponad 100 kursów dziennie/ wpływają na podejmowanie pracy w przemyśle.

Zatrudnienie w innych działach gospodarki nie ma tak zdecydowanego charakteru jak w przemyśle i odsetki zatrudnionych wahają się tu od kilku do kilkunastu. W transporcie np. największy odsetek /16%/ zatrudnionych pochodził z Podłęża. Wiąże się to z istniejącą tu od dawna węzłową stacją kolejową. Budownictwo zatrudnia niewiele ponad 11%, usługi od kilku do kilkunastu.

W świetle powyższej analizy należy uznać ludność wyjeżdżającą z badanych wsi za ludność jak najbardziej miastotwórczą /egzogeniczną/ pracującą na rzecz rozwoju wielkomiejskiej aglomeracji Krakowa, jak i urbanizacji własnych wsi¹².

Kwalifikacje pracowników dojeżdżających a kierunki kształcenia młodzieży

(Rozpatrując na koniec kwalifikacje pracowników dojeżdżających do Krakowa, należy stwierdzić, że w większości stanowią oni niewykwalifikowaną siłę roboczą. Dotyczy to głównie pracowników w starszym i średnim wieku produkcyjnym, a więc grupy, która skończyła 30 lat.) Natomiast zatrudnieni liczący poniżej 30 lat, a zwłaszcza poniżej 25 lat, są już w przeważającej mierze robotnikami kwalifikowanymi, którzy ukończyli różnego typu szkoły zasadnicze i technika.

Stwierdzenie to pokrywa się z jednym z założeń niniejszej pracy, iż w urbanizujących się wsiach duży odsetek młodzieży, po ukończeniu szkoły podstawowej, podejmuje dalszą naukę w różnego typu szkołach, o nierolniczym kierunku. Znajdują oni dość łatwo zatrudnienie w różnych zakładach pracy, zwłaszcza po ukończeniu szkół zawodowych /i najczęściej poprzez te właśnie szkoły, które pozostają w stałym kontakcie z różnymi zakładami pracy/. Część absolwentów opuszcza wieś na stałe, ale najczęściej dopiero po kilku latach, gdy otrzymają mieszkanie. Znaczna część jednak dojeżdża całymi latami do pracy w mieście.

Badania nad kierunkami kształcenia młodzieży wiejskiej przeprowadzono jak już uprzednio wspomniałam w pięciu wsiach /Gaju, Liszkach, Modlnicy, Mydlnikach i Podłężu/ za lata od 1960/61-1967/68, dla Podłęża udało się zgromadzić dane tylko dla trzech ostatnich lat/.

Pierwszym pytaniem, które wysuwa się na czoło, jest zagadnienie wielkości odsetka absolwentów, którzy po ukończeniu szkoły podstawowej podjęli dalszą naukę. Odpowiedź daje poniższe zestawienie.

Nasilenie dalszego kształcenia się młodzieży w latach 1960/61-1967/68

Nazwa wsi	Ilość absolwentów szkół podstawowych		Ilość absolwentów, którzy:			
			podjęli dalszą naukę		nie podjęli dalszej nauki	
	ogółem	%	liczba	%	liczba	%
Gaj	135	100,00	91	67,41	44	32,59
Liszki	177	100,00	119	67,23	58	32,77
Modlnica	200	100,00	119	59,50	81	40,50
Mydlniki	174	100,00	155	89,08	19	10,92
Podłęże	76	100,00	76	100,00	-	-
razem	762	100,00	560	73,49	202	26,51

We wszystkich badanych wsiach duża ilość absolwentów szkół podstawowych, średnio 74% kontynuowało dalej naukę. Najwięcej absolwentów podejmujących dalszą naukę rekrutowało się z Mydlnik i Podłęża /90 i więcej %/, najmniej z Modlnicy, bo niecałe 60%.

Analizując to zagadnienie dla poszczególnych lat, obserwuje się systematyczny wzrost liczby absolwentów, którzy podejmują dalszą naukę. I tak np. w roku 1962/63 liczba kształcących się dalej absolwentów wynosiła tylko 64,9%, a w roku 1967/68 już 85,6%. Czy z powyższych cyfr można wyciągnąć wniosek dotyczący urbanizacji wsi? Wydaje mi się, że wskazuje to tylko na fakt zwiększania się liczby fachowców ze wsi, którzy mogą być albo fachowcami rolnikami albo fachowcami w innych dziedzinach.

Dopiero analiza kierunku dalszego kształcenia może dać właściwą odpowiedź. Otóż charakterystycznym dla badanych wsi jest fakt, że aż 83,1% kontynuujących naukę, kształciło się w kierunkach nie związanych z rolnictwem. W przyszłości powiększą oni liczbę pracujących w zawodach nierolniczych, poprzez wychodźstwo, lub bez wychodźstwa, co jest wskaźnikiem urbanizacji.

Zachodzi teraz pytanie jakiego typu szkoły wybierają absolwenci? Okazuje się, że około 66% absolwentów wybrało zasadnicze szkoły zawodowe, technika 18%, licea ogólnokształcące niewiele ponad 12%, inne typy szkół około 1,5%. Naukę w szkołach zasadniczych podejmowali przede wszystkim uczniowie pochodzący głównie z rodzin dwuzawodowców i rodzin robotniczych o dużej liczbie rodzeństwa, lub dzieci rencistów czyli z rodzin, w których dochód na jednego członka rodziny był niski. Natomiast dzieci rolników, pochodzące z gospodarstw o większym areale, podejmowały naukę w technikum lub liceach.

Zjawisko to jest charakterystyczne nie tylko dla badanych wsi, ale w ogóle dla wsi o dużym udziale robotników i dwuzawodowców. Potwierdza ją to wyniki naszych badań w innych powiatach przemysłowych⁴³.

O wyborze zawodu decyduje w dużej mierze możliwość dostania się do takiej, czy innej szkoły oraz tradycje rodzinne, np. z Podłęża duża ilość dzieci kieruje się stale do Technikum Kolejowego.

Następstwem urbanizacji demograficznej i ekonomicznej jest urbanizacja przestrzenna. Przejawia się ona między innymi w zmianach cech społeczno-ekonomicznych rolnictwa wiodących do przeobrażeń w strukturze użytkowania ziemi i w strukturze własności oraz w nowych inwestycjach budowlanych i sieciowych zarówno uspołecznionych, jak i indywidualnych.

Poniżej ograniczę się do omówienia tylko niektórych z tych problemów, a mianowicie zmian w strukturze gospodarstw, rozwoju budownictwa i zmian w zasobach mieszkaniowych.

Zmiany w strukturze gospodarstw badanych wsi

Struktura gospodarstw została przebadana dla lat 1964-68. Jak stwierdziliśmy wsie podkrakowskie cechuje ogromny udział gospodarstw drobnych i działek robotniczych w strukturze gospodarstw. Jest to zresztą cecha charakterystyczna dla wsi podmiejskich i urbanizujących się, gdzie następuje podział większych części gruntów i zamiana ich na parcele budowlane i ogrodowe, intensywnie użytkowane rolniczo.

Największy udział gospodarstw drobnych i karłowatych, a właściwie działek robotniczych występuje we wsiach o największej liczbie pracujących poza rolnictwem, a więc w Mydlnikach i Podłężu. Na grupę gospodarstw do 0,5 ha przypadają w Mydlnikach 68% wszystkich gospodarstw, w Podłężu 43%, przy średniej dla powiatu 19,7%. W pozostałych wsiach z wyjątkiem Zielonek wskaźnik ten wynosi od 15-18%, czyli jest zbliżony do średniej powiatu. Zielonki zajmowały miejsce pośrednie /24%/. Grupa następną od 0,5-2,0 ha jest silnie reprezentowana we wszystkich pozostałych wsiach /z wyjątkiem Mydlnik/, w której skupiało się około 50% wszystkich gospodarstw. W sumie w grupie gospodarstw do 2 ha w badanych wsiach skupiało się około 70% wszystkich gospodarstw, a w Mydlnikach i Podłężu około 95% gospodarstw. Świadczy to o daleko zaawansowanych przeobrażeniach w strukturze społeczno-własnościowej badanych wsi a zwłaszcza Mydlnik i Podłęża. Z pozostałych grup gospodarstw jedynie grupa od 2,0-5,0 ha była jeszcze znacznie reprezentowana w Modlnicy /około 35% gospodarstw/, w innych niewiele ponad 20%, w Podłężu i Mydlnikach od 3,5% do 5,5%. Na wyższe grupy gospodarstw przypadł już bardzo niski odsetek.

Z metodycznego i społecznego punktu widzenia ciekawym wydawało się prześledzenie zmian w strukturze agrarnej po wydaniu ustawy o niepodzielności gospodarstw rolnych w 1963 roku. W tym celu przebadano strukturę gospodarstw z 1964 roku i przeprowadzono porównanie z rokiem 1968. Stwierdzono, że prawie we wszystkich wsiach wzrosła ilość gospodarstw w grupie do 0,5 ha, kosztem dwóch grup następujących tj. do 2,0 ha i 2,0 - 5,0 ha. Jest to m. in. następstwem wyznaczania coraz to nowych obszarów pod budowę.

Zmiany w budownictwie i gęstości zaludnienia na izbie

Analiza rozwoju budownictwa w przebadanych wsiach wykazała jego współzależność z nasileniem urbanizacji zawodowej mieszkańców. Ruch budowlany rozwijał się wprawdzie we wszystkich badanych wsiach, ale najsilniejszy był w Podłężu, Mydlnikach, Zielonkach i Gaju, najsłabszy w Liszkach. W Podłężu, Mydlnikach i Zielonkach wzniesiono wiele budynków nowych, najczęściej na miejscu wyburzonych, w tym wiele miejscowych, o dużym metrażu, z ograniczoną zabudową gospodarczą. Porównanie natężenia rozwoju budownictwa, kubatury i wyposażenia z grupą społeczną inwestorów, wykazało nasilenie budownictwa mieszkaniowego wśród dwuzawodowców i robotników, w Zielonkach także wśród rolników.

Cechą charakterystyczną w budownictwie Podłęża i Mydlnik jest również fakt, wznoszenia tu willi przez mieszkańców Krakowa. Czy zapoczątkuje to proces przenoszenia się krakowian do wsi podmiejskich, czy też jest

to poprostu lokata kapitału i chęć zapewnienia sobie locum w czasie urlopów i weekendów, trudno orzec, ale jest to napewno rozwój nowego typu wsi, łączących miasto z zapleczem, nasilającym procesy urbanizacyjne wsi. Ciekawie przedstawia się również rozwój nowego budownictwa w Gaju. Wiąże się to z jednej strony z odbudową wsi po wojnie, z drugiej strony z napływem ludności pozamiejscowej, zwłaszcza nierolniczej, otrzymującej parcele budowlane bądź z prywatnego wykupu, bądź z Państwowego Funduszu Ziemi. Jak wykazały badania największej domów w latach sześćdziesiątych wniosła ludność napływowa.

Rzeczywiście rozwój nowego budownictwa pociągnął za sobą spadek gęstości zaludnienia na izbę mieszkalną. W 1950 roku wynosił on we wszystkich wsiach z wyjątkiem Podłęża powyżej dwóch osób na izbę od 2,09 w Zielonkach do 2,74 w Gaju, przy średniej dla wsi powiatu 2,29. W Podłężu sytuacja przedstawiała się najkorzystniej, bo 1,86 osób na izbę mieszkalną. W ostatnich latach nastąpił wszędzie silny spadek zaludnienia w mieszkaniach. Wszędzie z wyjątkiem Balic /2,11/ do poniżej 2 osób na izbę w Podłężu do 1,60, w Gaju 1,62, w Mydlnikach i Zielonkach około 1,76, w Liszkach 1,9, przy średniej dla wsi powiatu 1,86. Sytuacja mieszkaniowa w badanych wsiach układała się korzystnie, w proporcjach zbliżonych do gęstości zaludnienia mieszkań w miastach.

Porównanie wskaźników zagęszczenia zasobów mieszkaniowych w poszczególnych grupach społecznych wykazało najkorzystniejszą sytuację mieszkaniową wśród dwuzawodowców, a największe zagęszczenie w mieszkaniach rolników.

Najwyższy standart wyposażenia domów mieszkalnych w wodociąg, ubikację, łaźnię, gaz, cechuje nowe budownictwo Podłęża, Mydlnik, Zielonek i zbliżony jest do komfortowego stanu wyposażenia budownictwa miejskiego. Odsetek komfortowo wyposażonych budynków zwiększa się z roku na rok i przyczynia się z jednej strony do narastania postępującego procesu urbanizacji społecznej /która nie była przedmiotem naszych badań/, z drugiej strony do przestrzennej dyferencjacji wsi.

Zachodzi bowiem wyraźna współzależność między zróżnicowaniem fizjonomijnym wsi a stratyfikacją społeczno-gospodarczą jej mieszkańców i lokalizacją budownictwa instytucjonalnego i mieszkalnego indywidualnego. Każda grupa społeczna stara się bowiem, jak wiadomo, lokalizować w miarę możliwości swe zabudowania w pobliżu swego warsztatu pracy. Stąd też robotnicy i dwuzawodowcy wznoszą swe budynki mieszkalne wzdłuż dróg i w pobliżu przystanków wiodących do miejsc pracy pozarolnej. Rolnicy trzymają się natomiast bliżej własnych pól. W ten sposób stopniowo narasta przestrzenna samorzutna "segregacja" społeczno-zawodowa mieszkańców wsi. Jej pochodną jest fizjonomijna dyferencjacja przestrzenna poszczególnych części wsi. Część rolnicza posiada nadal charakter zabudowy zagrodowej /przy nowym budownictwie z wyeksponowanym budynkiem mieszkalnym/. Różnicowanie się poszczególnych części wsi pogłębia lokalizacja budynków różnych instytucji i placówek usługowych, zwykle w części nierolniczej i raczej przy ważniejszej drodze lub w pobliżu przystanku.

Przeprowadzona analiza stosunków społeczno-gospodarczych badanych wsi upoważnia do stwierdzenia, że proces ich umiastowienia jest daleko posunięty. Wiąże się to z położeniem wsi w strefie podmiejskiej Krakowa i doskonałymi powiązaniem komunikacyjnymi z tym ośrodkiem oraz możliwością znalezienia w nim pracy.

Ciążenie do Krakowa badanych wsi jest tak silne, że przeszkadza ono jak gdyby w dalszym rozwoju lokalnych ośrodków wiejskich, posiadających nawet własne zakłady przemysłowe /zmniejsza się w nich zatrudnienie miejscowych pracowników, którzy chętniej podejmują pracę w Krakowie/.

Oczywiście stopień zaawansowania poszczególnych wsi w procesie urbanizacji jest różny. Jeśli za wskaźnik urbanizacji daleko posuniętej przyjmujemy za Dobrowolską, Golachowskim i Rajmanem odsetek ludności nierolniczej przekraczający 60%, to wszystkie badane wsie należą do wysoko zurbanizowanych. Jeśli natomiast weźmiemy pod uwagę odsetek zatrudnionych poza rolnictwem wyższy niż 75% z ogółu czynnych zawodowo, oraz odsetek wy-

jeżdżających do pracy wyższy niż 30% ogółu zatrudnionych poza rolnictwem, ponadto uwzględnimy fakt, że spośród wyjeżdżających ponad 60% wyjeżdża do ośrodka centralnego, to sytuacja ulega dużemu skomplikowaniu. W pierwszym wypadku do wsi wysoko zurbanizowanych, można zaliczyć tylko Mydlniki, gdyż tylko z tej wsi było ponad 75% zatrudnionych poza rolnictwem (79%). W drugim wypadku, z wyjątkiem Liszek, znowu wszystkie należą do silnie zurbanizowanych, gdyż wyjeżdża z nich do pracy ponad 70% czynnych poza rolnictwem, w tym do Krakowa ponad 68%.

Czy kryteria te są zatem wystarczające do określenia stopnia czy fazy umiastowienia wsi? Wydaje mi się, że po uwzględnieniu nasilenia i kierunku kształcenia się młodzieży, są to wskaźniki określające poziom zurbanizowania zawodowego, czyli jednej płaszczyzny urbanizacji, zresztą chyba najważniejszej. W tej dziedzinie najwyższy poziom osiągnęły Mydlniki i Podłęże, pośrednie miejsce zajmują Libertów, Zielonki, Gaj, Balice, Modlnica, ostatnie Liszki.

Trudniejszy do określenia jest stopień zaawansowania w urbanizacji przestrzennej. Zwykle wyraża się go nasileniem nowego budownictwa typu mieszkaniowego, przeprowadzeniem podstawowych urządzeń sieciowych, łącznie z komunikacyjnymi, zaopatrzeniem w punkty usługowe itp., czyli nasyceniem inwestycjami uważanymi do niedawna za typowo miejskie.

Biorąc pod uwagę te kryteria należy stwierdzić, że żadna z badanych wsi nie została całkowicie objęta urbanizacją przestrzenną. W przeobrażeniach fizjonomicznych najdalej zaawansowane są Podłęże i Mydlniki, a Balice tylko w części, gdzie zlokalizowano port lotniczy, inne wsie bardzo słabo, a najmniej Liszki.

Urbanizacja przestrzenna zachodząca we wsiach podkrakowskich jest zresztą bardzo powolna i nie nadąża za urbanizacją zawodową nie tylko zresztą na terenach podmiejskich, ale nawet w obrębie peryferyjnych dzielnic miasta.

Nasuwa się na koniec pytanie, czy w świetle dotychczasowych rozważań można pokusić się o wydzielenie faz czy stopni zurbanizowania wsi podmiejskich. Wydaje się, że w sposób dyskusyjny można spróbować.

Za I stopień umiastowienia /podstawowy/ przyjmuję daleko posunięte zurbanizowanie zawodowe /wg kryteriów podanych uprzednio/. Fazę tą z wyjątkiem Liszek osiągnęły wszystkie badane wsie.

Za II stopień umiastowienia przyjmuję oprócz urbanizacji zawodowej zaawansowanie w procesie przebudowy infrastruktury technicznej, łącznie z połączeniami komunikacyjnymi i zaawansowanie w przebudowie fizjonomiiczno-przestrzennej. W fazę tę wkroczyły Mydlniki i Podłęże.

III stopień umiastowienia /najwyższy/ powinien cechować /obok cech poprzednich/ zanik lub bardzo silna redukcja fizjonomicznych i funkcjonalnych znamion wsi rolniczej oraz uzyskanie statutu prawnego miasta /lub wcielenie do miasta/.

Urbanizacja wsi podmiejskich może mieć zatem różny stopień natężenia niezależnie zresztą od odległości od miasta /znacznie oddalone Podłęże jest bardziej zurbanizowane niż położony przy granicach miasta Libertów czy Gaj/ ale w efekcie prowadzi do powiększenia aglomeracji miejskiej centralnego ośrodka, aglomeracji narastającej zresztą nie centrycznie, lecz wyciągającej się wzdłuż głównych tras komunikacyjnych, poprzez swą działalność unifikacyjną prowadzącą do zatarcia różnic między miastem a wsią.

PRZYPISY

¹ M. Dobrowolska, J. Rajman: Socio-economic structure and dynamics of the suburban zone. *Geographia Polonica* 7, 1965; S. Gola chowski: Urbanizacja wsi w województwie opolskim. *Studia nad miastami i wsiami śląskimi*. Instytut Śląski w Opolu. Opole-Wrocław 1969; Z. Mikołajewicz: *Osadnictwo wiej-*

skie i procesy urbanizacji wsi w województwie opolskim. [w:] Studia społeczno-ekonomiczne T. I. Zagadnienia osadnicze i demograficzne. Opole 1968; J. R a j m a n: Niektóre aspekty urbanizacji obrzeży miast i środków przemysłowych. Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie z. 30, Prace geograficzne IV 1968; J. S u l i m s k i: Procesy urbanizacji w strefie podmiejskiej Krakowa. Prace Komisji Socjologicznej PAN Oddział w Krakowie nr 8, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967; B. T u r s k i: Zjawiska urbanizacji wsi i tendencje aglomeracji miast. Materiały i Studia, s. I, Warszawa 1963 i inne; J. Z i 6 ł k o w s k i: Zagadnienia urbanizacji w socjologii i urbanistyce. Kultura i Społeczeństwo. 1962, z. 1; J. Z i 6 ł k o w s k i: Urbanizacja-miasto-osiedle. Warszawa 1965.

² M. D o b r o w o l s k a: Przemiany struktury społeczno-gospodarczej wsi małopolskiej. Przegąd Geograficzny 1959, z. 1; M. D o b r o w o l s k a: Czynniki kształtowania się, przeobrażenia i rozpadu społeczno-ekonomicznych struktur regionalnych. Światowit T. XXIV, 1962; T. J a r o w i e c k a: Przemiany struktury zatrudnienia mieszkańców województwa krakowskiego. Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP. Prace geograficzne, z. 10, Kraków 1962; J. T u r o w s k i: Przemiany wsi pod wpływem układu przemysłowego. Studium regionu Milejowa. Studia KPZK PAN, T. VIII, Warszawa 1964;

³ Badaniami z zakresu przemysłu kierowali doc. dr L. Pakuła i dr Z. Zioło z zakresu przeobrażeń struktur demograficzno-osadniczych i agrarnych, doc. dr J. Rajman i dr A. Prochownikowa, z zakresu kierunku kształcenia młodzieży, agr A. Krakowska, z zakresu geografii rolnictwa dr B. Góra.

⁴ Wszystkie badane wsie leżą w bliskiej odległości od Krakowa /1-12 km od granic miasta/ i posiadają dobre powiązania komunikacyjne z miastem, liniami MKS lub PKP /Wydlniki - leżące na trasie Kraków-Katowice i graniczące od zachodu z Krakowem; Podłęże - przy trasie Kraków-Tarnów w odległości 10 km na wschód od Krakowa/.

⁵ M. D o b r o w o l s k a: Przemiany struktury społeczno-gospodarczej ... op. cit., J. S u l i m s k i: op. cit.

⁶ K. B r o m e k: Rozwój demograficzny regionu Krakowa w okresie od 1869 do 1950 r. Zeszyty Naukowe UJ L. XXIV. Prace Geograficzne z. 9, Prace Instytutu Geograficznego z. 31, Kraków 1964; W. C s a r k o w s k a, M. D o b r o w o l s k a: Węzłowe problemy demograficzne regionu. Rozwój ekonomiczny regionu krakowskiego. Wrocław-Warszawa-Kraków 1965; B. D o b r o w o l s k a: Przeobrażenia społeczne wsi podmiejskiej. Podkrakowska osada Chełm w latach 1900-1967. Prace Komisji Socjologicznej PAN Nr 12 Oddział w Krakowie. Wrocław-Warszawa-Kraków 1968; B. K o r t u s: Kraków jako ośrodek przemysłowy. Rozwój i struktura przemysłu wielkiego miasta. Zeszyty Naukowe UJ. Prace Geograficzne z. 41, Kraków 1968; J. S u l i m s k i: op. cit.

⁷ J. S u l i m s k i: op. cit.

⁸ Według materiałów Pracowni Urbanistycznej Miasta Krakowa i Wojewódzkiej Pracowni Planów Regionalnych.

⁹ Jw.

¹⁰ B. T u r s k i: op. cit. S. G o l a c h o w s k i: op. cit., s. 181; M. D o b r o w o l s k a: Przemiany struktury społeczno-gospodarczej... op. cit.

¹¹ M. D o b r o w o l s k a: tamże s. 27.

¹² Por. K. D s i e w o ń s k i: Baza ekonomiczna i struktura funkcjonalna miast. Prace Geograficzne nr 63. Warszawa 1967 s. 8 i in.

¹³ Por. także A. K r a k o w s k a: Z badań nad kierunkami kształcenia młodzieży wiejskiej w powiecie raciborskim. [w:] Studia społeczno-ekonomiczne ... op. cit. s. 254-279.

¹⁴ Ziemia Krakowska w liczbach 1935-1945-1965. KW PZPR w Krakowie, s. 190.

¹⁵ Rozwój społeczno-gospodarczy woj. krakowskiego. WUS, Kraków 1969, s. 115.

Amalia Prochownikowa

URBANIZATION OF VILLAGES NEAR CRACOW: SELECTED PROBLEMS

The object of the author's research has been to analyse the progress of urbanization in the villages round Cracow. Upon examining the differences within the network of rural settlements, the changes in the structure of the population, the increase in the number of non-farming population in villages throughout the District of Cracow, the author discusses the course of the urbanization processes in eight selected villages round Cracow, from 1960 through 1968.

Dependent on the intensity of some chosen indices of professional and space urbanization, the author has tried to distinguish three phases of urbanization for the examined villages.

Thus, she assumes as the first phase of village urbanization /basic grade/ a far-reaching professional urbanization /according to the established indices/.

As the second phase of urbanization, she admits, apart from professional urbanization, advancement in the process of remodelling the technical infrastructure, together with transport junctures, as well as advancement in the physiognomic-special remodelling.

The third phase of urbanization /the highest/ will be distinguished, apart from the previous characteristics, also by the disappearance or a very strong reduction of the physiognomic and functional features of a farming village and by its obtaining of the legal status of a town.

АМАЛИЯ ПРОХОВНИКОВА

ИЗ ВОПРОСОВ УРБАНИЗАЦИИ ПОДКРАКОВСКОЙ ДЕРЕВНИ

Резюме

Предметом работы является анализ процессов урбанизации подкраковской деревни. На фоне дифференциации поселенческой сети, демографических перемен, роста несельскохозяйственного населения в деревнях во всем краковском повяте, автор обсуждает развитие урбанизационных процессов в восьми избранных деревнях вблизи Кракова в 1960-1968 гг.

Спираясь на избранные показатели профессиональной и пространственной урбанизации, автор пытается определить степени /фазы/ урбанизации исследованных деревень.

I /основной/ степень урбанизации деревни автор считает далеко продвинутой профессиональную урбанизацию /по разным показателям/.

II степень урбанизации, кроме профессиональной, автор считает глубокими переменами в процессе перестройки технической инфраструктуры, вместе с наличием средств сообщения, а также переменами физиономическо-пространственного характера.

III /высшая/ степень урбанизации должна характеризоваться не только вышеупомянутыми переменами, но также исчезновением или очень сильным сокращением физиономических и функциональных черт сельскохозяйственной деревни и приобретением ею прав города.